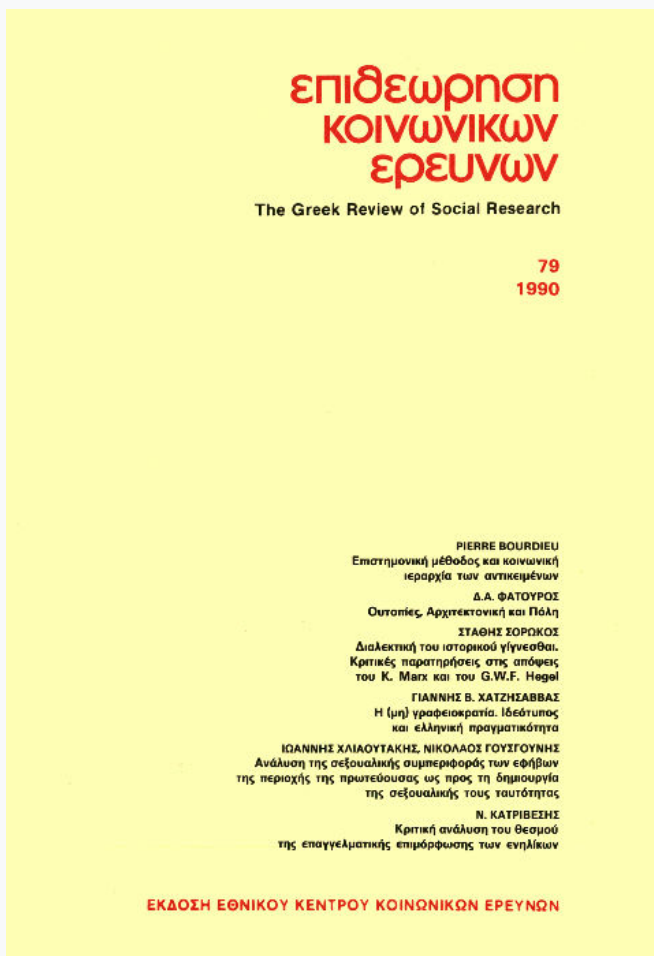

The Greek Review of Social Research

Vol 79 (1990)

79

Επιστημονική μέθοδος και κοινωνική ιεραρχία των αντικειμένων

Pierre Bourdieu

doi: [10.12681/grsr.890](https://doi.org/10.12681/grsr.890)

Copyright © 1990, Pierre Bourdieu

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Bourdieu, P. (1990). Επιστημονική μέθοδος και κοινωνική ιεραρχία των αντικειμένων. *The Greek Review of Social Research*, 79, 3–7. <https://doi.org/10.12681/grsr.890>

Pierre Bourdieu

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ*

Όταν ο Παρμενίδης, στην προσπάθειά του να φέρει σε δύσκολη θέση τον Σωκράτη, τον ρωτάει εάν δέχεται ότι υπάρχουν «μορφές» πραγμάτων που θα μπορούσε να φαίνονται μάλλον γελοίες όπως μία τρίχα, λάσπη, λίγδα, ή κά-θε άλλο αντικείμενο χωρίς σημασία ή αξία, ο Σωκράτης ομολογεί ότι δεν μπορεί ν' αποφασίσει να κάνει κάτι τέτοιο από φόβο μήπως πέσει σε μια «ά-βυσσο ηλιθιότητας». Αυτό οφείλεται, τού λέει ο Παρμενίδης, στο γεγονός ότι είναι νέος στην ηλικία, και καινούριος στο χώρο της φιλοσοφίας, και στο ότι νοιάζεται ακόμα για τη γνώμη των ανθρώπων. Κάποτε η φιλοσοφία θα τον κυριεύσει εξ ολοκλήρου και θα του επιτρέψει να δει τη ματαιότητα αυτών των εκδηλώσεων περιφρόνησης στις οποίες η λογική δεν έχει καμία θέση (Παρμενίδης, 130 d). Η φιλοσοφία των καθηγητών της φιλοσοφίας κάθε άλ-λο παρά συγκράτησε το μάθημα του Παρμενίδη και λίγες είναι οι παραδόσεις όπου είναι τόσο εγχαραγμένη η διάκριση ανάμεσα στα ευγενή αντικείμενα και στα ευτελή αντικείμενα ή ανάμεσα στους χυδαίους τρόπους και τους ευ-γενείς τρόπους —δηλαδή τους άκρως «θεωρητικούς», άρα αποκομμένους από την πραγματικότητα, ουδετεροποιημένους, ευφημισμένους (euphemisées)— μεταχείρισης αυτών των αντικειμένων. Όμως οι ίδιοι οι επιστημονικοί κλά-δοι δεν αγνοούν τα αποτελέσματα αυτών των ιεραρχικών διατάξεων που πα-ράγουν τις κατηγορίες, τα αντικείμενα, τις μεθόδους ή τις θεωρίες με τη λιγό-τερη αίγλη σε μια δεδομένη στιγμή του χρόνου: και αποδείχτηκε ότι ορισμέ-νες επιστημονικές επαναστάσεις ήταν το προίόν της εισαγωγής διατάξεων που είναι τρέχουσες στους πιο καθιερωμένους χώρους¹ σε κοινωνικά υποτι-μημένους χώρους.

Ο Pierre Bourdieu είναι κοινωνιολόγος, καθηγητής στο Collège de France και διευθυντής ερευνών στην Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales.

* Πρώτη δημοσίευση στο περιοδικό *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, τ. 1, 1975, σ. 4-6.

1. J. Ben David και R. Collins, «Social Factors in the Origins of a New Science: The Case of Psychology», *American Sociological Review*, 31 (4), Αύγ. 1966, σ. 451-464.

Η ιεραρχία των νομίμων, των νομιμοποιήσιμων ή των άνευ αξίας αντικειμένων είναι μια από τις διαμεσολαβήσεις μέσω των οποίων επιβάλλεται η ειδική λογοκρισία ενός καθορισμένου πεδίου η οποία, στην περίπτωση ενός πεδίου, του οποίου δεν δηλώνεται σαφώς η ανεξαρτησία ως προς τις απαιτήσεις της κυρίαρχης τάξης, μπορεί η ίδια ν' αποτελεί το προσώπιο μιας λογοκρισίας καθαρά πολιτικής. Ο κυρίαρχος ορισμός των πραγμάτων που είναι καλά να λεχθούν και των θεμάτων που είναι άξια ενδιαφέροντος είναι ένας από τους ιδεολογικούς μηχανισμούς που συντελούν ώστε πράγματα εξίσου καλά να λεχθούν να μη λέγονται και θέματα όχι λιγότερο άξια ενδιαφέροντος να μην ενδιαφέρουν κανέναν ή να αντιμετωπίζονται μόνο κατά τρόπο επονεϊδιστο ή ελαττωματικό. Αυτός είναι που συντελεί στο να έχουν γραφεί 1472 βιβλία για τον Μέγα Αλέξανδρο, από τα οποία μόνο δύο θα ήταν αναγκαία, εάν πιστέψει κανείς το συγγραφέα του 1473ου βιβλίου,² ο οποίος παρά την εικονοκλαστική του μανία, δεν είναι στην κατάλληλη θέση για να αναρωτηθεί εάν ένα βιβλίο για τον Αλέξανδρο είναι αναγκαίο ή όχι και αν ο πλεονασμός που παρατηρείται στους πιο καθιερωμένους τομείς είναι τα λύτρα για τη σιωπή που περιβάλλει άλλα αντικείμενα. Η ιεραρχία των τομέων και των αντικειμένων προσανατολίζει τις διανοητικές επενδύσεις με τη διαμεσολάβηση της δομής των ευκαιριών (μεσαίων) υλικού και συμβολικού κέρδους, στον ορισμό του οποίου αυτή συμβάλλει: ο ερευνητής παρομοιάζει με τη σημασία και την αξία που συνήθως αποδίδεται στο αντικείμενό του. Και είναι πολύ λίγες οι πιθανότητες να μην πάρει υπόψη του, συνειδητά ή ασυνειδητά, στην τοποθέτηση των διανοητικών του ενδιαφερόντων το γεγονός ότι οι πιο σημαντικές (επιστημονικά) εργασίες πάνω στα πιο «ασήμαντα» αντικείμενα έχουν πολύ λίγες πιθανότητες να έχουν, στα μάτια όλων αυτών που έχουν εσωτερικεύσει το ισχύον σύστημα ταξινόμησης, τόση αξία όση έχουν οι πιο ασήμαντες (επιστημονικά) εργασίες πάνω στα πιο «σημαντικά» αντικείμενα τα οποία είναι πολύ συχνά τα πιο ασήμαντα, δηλαδή τα πιο ανώδυνα.³ Για το λόγο αυτό αυτοί που απασχολούνται με τα αντικείμενα τα οποία υποτιμώνται

2. R.L. Fox, *Alexander the Great*, Λονδίνο, Allen Lane, 1973. Δεν χρειάζεται καν να λεχθεί ότι η συσσώρευση αυτή είναι άκρως λειτουργική —από την άποψη του τρόπου λειτουργίας και της διαμόρφωσης του συστήματος βεβαίως— αφού από μόνη της αποτελεί ένα αληθινό οχυρό κατά της εξωτερικής κριτικής, η οποία, για ν' ασκηθεί, πρέπει να υπολογίζει στην αντικειμενική σύμβαση —πολύ απίθανη— ενός ειδικού.

3. Η επιστημονική γλώσσα θέτει εντός εισαγωγικών τις λέξεις της κοινής γλώσσας (βλ. G. Bachelard, *Le matérialisme rationnel*, Παρίσι, P.U.F., 1953, σ. 216), για να σημειώσει μια τομή με την κοινή χρήση η οποία μπορεί να είναι η τομή της αντικειμενοκοπιούσας απόστασης (τα «ασήμαντα» ή «σημαντικά» αντικείμενα είναι αντικείμενα που αναγνωρίζονται κοινωνικά σαν σημαντικά ή ασήμαντα σε μια δεδομένη στιγμή του χρόνου) ή η τομή του σιωπηρού ή ρητού επαναπροσδιορισμού που καθορίζει η ένταξη σ' ένα σύστημα εννοιών των κοινών λέξεων που έχουν συσταθεί ως «εντελώς σχετικές προς τη θεωρητική επιστήμη».

από τη «ματαιότητα» τους ή την «αναξιοτήτά» τους, όπως η δημοσιογραφία, η μόδα ή τα κόμικς, συχνά περιμένουν από ένα άλλο πεδίο, αυτό το ίδιο το οποίο μελετούν, τα φιλοδομήματα που το επιστημονικό πεδίο τους αρνείται εκ των προτέρων, πράγμα που δεν συμβάλλει να τους παροτρύνει προς μια επιστημονική προσέγγιση.

Θα έπρεπε να αναλυθεί η μορφή που παίρνει η διαίρεση, διαίρεση αποδεκτή ως αυτονόητη, σε τομείς ευγενείς ή χυδαίους (*vulgaires*), σοβαρούς ή μάταιους, ενδιαφέροντες ή τετριμένους, μέσα σε διαφορετικά πεδία σε διαφορετικές στιγμές. Σίγουρα θα ανακάλυπτε κανείς σ' αυτά ότι το πεδίο των πιθανών αντικειμένων έρευνας τείνει πάντα να οργανωθεί σύμφωνα με δύο ανεξάρτητες διαστάσεις, δηλαδή σύμφωνα με το βαθμό νομιμότητας και σύμφωνα με το βαθμό αίγλης εντός των ορίων του νόμιμου ορισμού. Η αντίθεση ανάμεσα στο θαυμαστό (*prestigieux*) και στο ταπεινό (*obscur*) που μπορεί να αφορά τομείς των κατηγοριών, των αντικειμένων, των τρόπων (περισσότερο ή λιγότερο «θεωρητικών» ή «εμπειρικών» σύμφωνα με τις κυρίαρχες ταξινομήσεις), είναι το προϊόν της εφαρμογής των κυρίαρχων κριτηρίων που προσδιορίζει τους βαθμούς εξοχότητας στο εσωτερικό του κόσμου των νόμων και πρακτικών. Η αντίθεση ανάμεσα στα ορθόδοξα αντικείμενα (ή τους τομείς κλπ.) και στα αντικείμενα τα οποία αποβλέπουν στην καθιέρωση και που μπορεί να ονομαστούν πρωτοποριακά ή αιρετικά ανάλογα με το αν τοποθετείται κανείς στην πλευρά των υπερασπιστών της κατεστημένης ιεραρχίας ή στην πλευρά αυτών που προσπαθούν να επιβάλλουν έναν νέο ορισμό των νόμιμων αντικειμένων, δηλώνει την πόλωση που εγκαθιδρύεται σε κάθε πεδίο μεταξύ θεσμών ή φορέων οι οποίοι κατέχουν αντίθετες θέσεις μέσα στη δομή της κατανομής του ειδικού κεφαλαίου. Είναι σαν να λέμε, βεβαίως, ότι οι όροι αυτών των αντιθέσεων είναι σχετικοί με τη *δομή* του εξεταζόμενου πεδίου, παρά το γεγονός ότι ο τρόπος λειτουργίας του κάθε πεδίου τείνει να συντελέσει στο να μην είναι δυνατό να γίνονται αντιληπτοί οι όροι αυτοί σαν τέτοιοι και στο να φαίνονται σ' όλους αυτούς που έχουν εσωτερικεύσει συστήματα κατάταξης τα οποία αναπαράγουν τις αντικειμενικές δομές του πεδίου ως εσωτερικά, ουσιαστικά, πραγματικά σημαντικοί, ενδιαφέροντες, χυδαίοι, σικ, ταπεινοί (*obscurs*) ή θαυμαστοί (*prestigieux*). Για να επισημανθεί αυτός ο χώρος, αρκεί να σημειωθούν μερικά σημεία του με παραδείγματα δανεισμένα από τις κοινωνικές επιστήμες· από τη μία πλευρά, η μεγάλη θεωρητική σύνθεση, χωρίς άλλο σημείο στήριξης μες στην πραγματικότητα από την ιεροποιούσα αναφορά στα κανονικά κείμενα ή, στην καλύτερη των περιπτώσεων, στα πιο σημαντικά και τα πιο ευγενή αντικείμενα του επίγειου κόσμου, δηλαδή κατά προτίμηση «πλανητικά» και συγκροτημένα με βάση μια αρχαία παράδοση· από την άλλη πλευρά, η μονογραφία χωριού, διπλά υποδεέστερη, και από το αντικείμενο —μικροσκοπικό και κοινωνικά κατώτερο—

και από τη μέθοδο, χυδαία (vulgaire) εμπειρική. Και σε αντίθεση με το ένα και με το άλλο, η σημειολογική ανάλυση του εικονογραφημένου μυθιστορηματος των εικονογραφημένων εβδομαδιαίων περιοδικών, των κόμικς ή της μόδας, εφαρμογή μιας μεθόδου ακριβώς τόσο αιρετικής όσο να έλκει την αίγλη της πρωτοπορίας από αντικείμενα καταδικασμένα από τους θεματοφύλακες της ορθοδοξίας, αλλά προδιατεθειμένα, από την προσοχή που δέχονται στα σύνορα του διανοητικού πεδίου και του καλλιτεχνικού πεδίου —που γοητεύουν όλες οι μορφές του κιτς— ν' αποτελέσουν το διακύβευμα των στρατηγικών αποκατάστασης που είναι τόσο περισσότερο αποδοτικές όσο πιο παρακινδυνευμένες είναι.⁴ Έτσι, η τελετουργική σύγκρουση ανάμεσα στη μεγάλη ορθοδοξία του ακαδημαϊκού ιερατείου και τη διακεκριμένη αίρεση των ελεύθερων σκοπευτών, αποτελεί μέρος των μηχανισμών που συμβάλλουν στη διατήρηση της ιεραρχίας των αντικειμένων, και, ταυτόχρονα, της ιεραρχίας των ομάδων που κερδίζουν απ' αυτά υλικά και συμβολικά οφέλη.

Η εμπειρία δείχνει ότι τα αντικείμενα τα οποία η κυρίαρχη αναπαράσταση αντιμετωπίζει σαν κατώτερα ή ήσσονος σημασίας συχνά έλκουν αυτούς οι οποίοι είναι οι λιγότερο προετοιμασμένοι να τα αντιμετωπίσουν. Η αναγνώριση της αναξιότητας κυριαρχεί ακόμα αυτούς οι οποίοι υψοκινδυνεύουν πάνω στο απαγορευμένο έδαφος όταν θεωρούν τους εαυτούς τους υποχρεωμένους να διαλαλήσουν μια αγανάκτηση πουριτανού ηθονοβλεπία που πρέπει να καταδικάζει για να μπορεί να καταναλώνει ή μια έγνοια αποκατάστασης που προϋποθέτει την ενδόμυχη υποταγή στην ιεραρχία των νομιμοτήτων ή ακόμα έναν επιδέξιο συνδυασμό απόστασης και συμμετοχής, περιφρόνησης και αποτίμησης που επιτρέπει να παίζουν με τη φωτιά, όπως ο αριστοκράτης που ξεπέφτει. Η επιστήμη του αντικειμένου έχει ως απόλυτη προϋπόθεση, εδώ όπως αλλού, την επιστήμη των διαφόρων μορφών της απλοϊκής σχέσης προς το αντικείμενο (από τις οποίες αυτήν που ο ερευνητής μπορεί να διατηρήσει στη συνηθισμένη πρακτική). Δηλαδή, εδώ την επιστήμη της θέσης του μελετώμενου αντικειμένου μέσα στην αντικειμενική ιεραρχία των βαθμών νομιμότητας που υπαγορεύει όλες τις μορφές απλοϊκής έκφρασης. Ο μόνος τρόπος διαφυγής από την απλοϊκή σχέση απολυτοποίησης ή αντι-απολυτοποίησης συνίσταται πραγματικά στο να συλληφθεί σαν τέτοια η αντικειμενική δομή που υπαγορεύει αυτές τις διατάξεις. Η επιστήμη δεν παίρνει θέση στη μάχη για τη διατήρηση ή την ανατροπή του κυρίαρχου συστήματος ταξινόμησης, το παίρνει σαν αντικείμενο. Δεν λέει ότι η κυρίαρχη

4. Όπως η ιεραρχία των τομέων διατηρεί μια σχέση στενή (αλλά πολύπλοκη — γιατί έχει διαμεσολαβήσει η σχολική ευτυχία) με την κοινωνική προέλευση (βλ. P. Bourdieu, L. Boltanski και P. Maldidier, «La défense du corps», *Information sur les sciences sociales*, 10 (4) 1971), είναι πιθανό ο προσανατολισμός προς το ένα ή το άλλο σημείο του χώρου των αντικειμένων έρευνας να εκφράζει και τη θέση μέσα στο πεδίο και την τροχιά που οδηγεί σ' αυτήν.

ιεραρχία που αντιμετωπίζει την εννοιολογική ζωγραφική σαν τέχνη και τα κόμικς σαν κατώτερο τρόπο έκφρασης είναι αναγκαία (εάν όχι κοινωνιολογικά). Δεν λείπει επιπλέον ότι είναι αυθαίρετη, όπως αυτοί που οπλίζονται με σχετικισμό για να την ανατρέψουν ή να την τροποποιήσουν και οι οποίοι, στο τέλος, το μόνο που θα κάνουν είναι να προσθέσουν ένα βαθμό, τον τελευταίο, στην κλίμακα των πολιτιστικών πρακτικών που θεωρούνται νόμιμες. Με λίγα λόγια, δεν αντιπαράθετε μια αξιολογική κρίση προς μια αξιολογική κρίση, αλλά καταγράφει το γεγονός ότι η αναφορά σε μια ιεραρχία αξιών είναι αντικειμενικά εγγεγραμμένη μέσα στις πρακτικές και ιδιαίτερα μέσα στη μάχη της οποίας το διακύβευμα είναι αυτή η ιεραρχία και η οποία εκφράζεται μέσα σε ανταγωνιστικές αξιολογικές κρίσεις.

Πεδία τοποθετημένα σε κατώτερη σειρά μέσα στην ιεραρχία των νομιμοτήτων προσφέρουν στην πολεμική του επιστημονικού λόγου (raison) μια προνομιακή ευκαιρία ν' ασκηθεί, με κάθε ελευθερία, και να φτάσει με εξουσιοδότηση, στη βάση της ομολογίας που εγκαθιδρύεται μεταξύ πεδίων άνισης νομιμότητας, τους κοινωνικούς μηχανισμούς που έχουν μετατραπεί σε φετίχ οι οποίοι λειτουργούν επίσης κάτω από τις λογοκρίσιμες και τα προσωπεία αυθεντίας μέσα στον προστατευμένο κόσμο της υψηλής νομιμότητας. Έτσι η όψη παρωδίας που προσλαμβάνουν όλες οι πράξεις εορταστικής λατρείας όταν, εγκαταλείποντας τα αναγνωρισμένα με τίτλους αντικείμενά τους, προσωκρατικούς φιλόσοφους ή ποίηση του Mallarmé, απευθύνονται σ' ένα αντικείμενο που έχει τόσο χαμηλή θέση στην ισχύουσα ιεραρχία όσο και τα κόμικς, προδίδει την αλήθεια όλων των λόγων συσσωρευσεων. Και το ίδιο αποτέλεσμα αποϊεροποίησης το οποίο πρέπει να παράγει η επιστήμη για να συγκροτηθεί και να αναπαράγει για να κοινοποιηθεί επιτυγχάνεται πιο εύκολα από τη στιγμή που αναγκάζεται κανείς να σκεφτεί τον εξαιρετικά θαυμαστό (prestigieux) και εξαιρετικά οικείο κόσμο της ζωγραφικής ή της λογοτεχνίας μέσω μιας ανάλυσης της συμβολικής αλχημείας με την οποία ο κόσμος της υψηλής ραπτικής παράγει την πίστη στην αναντικατάστατη αξία των προϊόντων του.

Μετάφραση: ΜΑΡΙΑ ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΥ*

* Ευχαριστούμε θερμά τον κ. P. Bourdieu που μας επέτρεψε τη μετάφραση αυτού του άρθρου. Ευχαριστούμε επίσης τον κ. Νίκο Παναγιωτόπουλο για την ευγενική συμμετοχή του στην προσπάθειά μας.